15/08/2019

Ρεμβασμός του Δεκαπενταύγουστου

/ Ιστορία - Εθνικά Θέματα

Το διήγημα του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη Ρεμβασμός του Δεκαπενταύγουστου πρωτοδημοσιεύτηκε στις 15 Αυγούστου 1906 στο τεύχος 141-142 του δεκαπενθήμερου φιλολογικού περιοδικού Παναθήναια. Ο «φακός» του Παπαδιαμάντη εστιάζει στο εκκλησάκι της Παναγίας της Πρέκλας στη Σκιάθο. Στο προαύλιο του ναϊσκου υπάρχει μια μικρή προχειροκτισμένη καλύβα, όπου ζει σαν καλόγηρος ένας πρώην άρχοντας του τόπου, ο Φραγκούλης Κ. Φραγκούλας, που αναπολεί τις καλές και κακές στιγμές της ζωής του.

Ανάμεσα εις συντρίμματα και ερείπια, λείψανα παλαιάς κατοικίας ανθρώπων, εν μέσω αγριοσυκών, μορεών με ερυθρούς καρπούς, είς έρημον τόπον, απόκρημνον ακτήν, προς μίαν παραλίαν βορειοδυτικήν της νήσου, όπου την νύκτα επόμενον ήτο να βγαίνουν και πολλά φαντάσματα, είδωλα ψυχών κουρασμένων, σκιαί επιστρέφουσαι, καθώς λέγουν, από τον ασφοδελόν λειμώνα, αφήνουσαι κενάς

οιμωγάς εις την ερημίαν, θρηνούσαι το πάλαι ποτέ πρόσκαιρον σκήνωμά των, εις τον επάνω κόσμον-εκεί ανάμεσα εσώζετο ακόμη ο ναΐσκος της Παναγίας της Πρέκλας. Δεν υπήρχε πλέον οικία ορθή, δεν υπήρχε στέγη και άσυλον εις όλον το οροπέδιον εκείνο, παρά την απορρώγα ακτήν. Μόνος ο μικρός ναΐσκος υπήρχε και εις το προαύλιον του ναΐσκου ο Φραγκούλης Κ.Φραγκούλας είχε κτίσει μικρόν υπόστεγον καλύβην μάλλον ή οικίαν, λαβών την ξυλείαν, όσην ηδυνήθη να εύρη, καί τινας λίθους από τα τόσα τριγύρω ερείπια, διά να στεγάζεται προχείρως εκεί και καπνίζη ακατακρίτως το τσιμπούκι του, με τον ηλέκτρινον μαμόν, έξω του ναού, ο φιλέρημος γέρων.
Ο ναΐσκος ήτο ιδιόκτητος· πράγμα σπάνιον εις τον τόπον, λείψανον παλαιού θεσμού· ήτον κτήμα αυτού του γέροντος Φραγκούλα. Ο αξιότιμος πρεσβύτης, φέρων όλα τα εξωτερικά γνωρίσματα προεστού, ωραίον φέσι του Τουνεζίου, επανωβράκι τσόχινον, με ζώνην πλατείαν κεντητήν, μακράν τσιμπούκαν με ηλέκτρινον μαμόν, και κρατών με την αριστεράν ηλέκτρινον μακρόν κομβολόγιον, δεν ήτο και πολύ γέρων, ως πενήντα πέντε χρόνων άνθρωπος. Κατήγετο από την αρχαιοτέραν και πλέον γνησίως αυτόχθονα οικογένειαν του τόπου. Ήτον εκ νεαράς ηλικίας ευσταλής, υψηλός, λεπτός την μέσην, μελαγχροινός, με αδρούς χαρακτήρας του προσώπου, δασείας οφρύς, οφθαλμούς μεγάλους, ογκώδη ρίνα, χονδρά χείλη προέχοντα. Ηγάπα πολύ τα μουσικά τα τε εκκλησιαστικά και τα εξωτερικά, υπήρξε δε με την χονδρήν, αλλά παθητικήν φωνήν του, ψάλτης και τραγουδιστής εις τον καιρόν του μέχρι γήρατος.
Την Σινιώραν, ωραίαν νέαν, λεπτοφυή, λευκοτάτην, την είχε νυμφευθή από έρωτα. Ήδη είχε συζήσει μαζί της υπέρ τα είκοσι πέντε έτη, και είχεν αποκτήσει τέσσαρας υιούς και τρεις θυγατέρας. Αλλά τώρα, εις τον ουδόν του γήρατος, δεν συνέζη πλέον μαζί της.
Είχε χωρίσει άπαξ ήδη, αφού εγεννήθησαν τα τέσσαρα πρώτα παιδία, δύο υιοί και δύο θυγατέρες· ο πρώτος ούτος χωρισμός διήρκεσεν επί τινας μήνας. Είτα επήλθε συνδιαλλαγή και συμβίωσις πάλιν. Τότε εγεννήθησαν άλλα δύο τέκνα, υιός και θυγάτριον. Είτα επήλθε δεύτερος χωρισμός , υπέρ το έτος διαρκέσας. Μετά τον χωρισμόν δευτέρα συνδιαλλαγή. Τότε εγεννήθη ο τελευταίος υιός. Ακολούθως επήλθε μακρός χωρισμός μεταξύ των συζύγων. Ο τελευταίος ούτος χωρισμός, μετά πολλάς αγόνους αποπείρας συνδιαλλαγής, διήρκει από τριών ετών και ημίσεος. Δεν ήτο πλέον φόβος να γεννηθούν άλλα τέκνα. Η Σινιώρα ήτο υπερτεσσαρακοντούτις ήδη.

Την εσπέραν εκείνην, της 13 Αυγούστου του έτους 186... εκάθητο μόνος, ολομόναχος, έξω του ναΐσκου, εις το προαύλιον, έμπροσθεν της καλύβης την οποίαν είχε κτίσει, εκάπνιζε το τσιμπούκι του κ’ ερρέμβαζεν. Ο καπνός από τον λουλάν ανέθρωσκε και ανέβαινεν εις κυανούς κύκλους εις το κενόν, και οι λογισμοί του ανθρώπου εφαίνοντο να παρακολουθούν τους κύκλους του καπνού και να

χάνωνται μετ’ αυτών εις το αχανές, το άπειρον. Τι εσκέπτετο;
Βεβαίως την σύζυγόν του, με την οποίαν ήσαν εις διάστασιν, και τα τέκνα του, τα οποία σπανίως έβλεπεν. Εσχάτως του είχον παρουσιασθή πρώτην φοράν εις την ζωήν του, και οικονομικαί στενοχωρίαι. Ο Φραγκούλας ήτο μεγαλοκτηματίας. Είχε παμπόλλους ελαιώνας, αμπέλια αρκετά, και χωράφια αμέτρητα. Μόνον από τον αντίσπορον των χωραφιών ημπορούσε να μην αγοράζη ψωμί δι’ όλου του έτους αυτός και η οικογένειά του. Οι δε ελαιώνες, όταν εκαρποφόρουν έδιδον αρκετόν εισόδημα. Αλλ’ επειδή δεν ειργάζετο ποτέ μόνος του, τά έξοδα «τον έτρωγαν!». Είτα, αυξανομένης της οικογενείας, συνηυξάνοντο και αι ανάγκαι. Και όσον ηύξανον τα έξοδα, τόσον τα έσοδα ηλαττούντο. Ήλθαν «δυστυχισμένες χρονιές», αφορίαι, συμφοραί, θεομηνίαι. Είτα, διά πρώτην φοράν, έλαβεν ανάγκην μικρών δανείων. Δεν εφαντάζετο ποτέ ότι μία μικρή κάμπη αρκεί διά να καταστρέψη ολόκληρον φυτείαν. Απηυθύνθη εις ένα τοκογλύφον του τόπου.
Οι τοιούτοι ήσαν άνθρωποι «φερτοί», απ’ έξω, και όταν κατέφυγον εις τον τόπον, εν ώρα συμφοράς και ανεμοζάλης, κατά την Μεγάλην Επανάστασιν, ή κατά τα άλλα κινήματα τα προ αυτής, αρχομένης της εκατονταετηρίδος, κανείς δεν έδωκε προσοχήν και σημασίαν εις αυτούς.
Αλλ’ επειδή οι εντόπιοι είχον αποκλειστικήν προσήλωσιν εις τα κτήματα, ούτοι, οι επήλυδες, ως πράττουσιν όλοι οι φύσει και θέσει Εβραίοι, έδωκαν όλην την σημασίαν και την προσοχήν των εις τα χρήματα. Ήνοιξαν εργαστήρια, μαγαζεία, κι εμπορεύοντο κι εχρηματίζοντο. Είτα ήλθεν η ώρα, όπως και τώρα και πάντοτε συμβαίνει, οι εντόπιοι έλαβον ανάγκην των χρημάτων, και τότε ήρχισαν να υποθηκεύουν τα κτήματα. Εωσότου παρήλθε μία γενεά, ή μία και ημισεία, και τα χρήματα επέστρεψαν εις τους δανειστάς συμπαραλαβόντα μεθ’ εαυτών και τα κτήματα.
Έως τότε δεν είχε συλλογισθή τοιαύτα πράγματα ο Φραγκούλης Φραγκούλας, ούτε τον έμελε ποτέ του περί χρημάτων. Αλλ’ επ’ εσχάτων είχε λάβει ανάγκην και δευτέρου και τρίτου δανείου, και οι δανεισταί προθύμως του έδιδαν, αλλ’ απήτουν να τους καθιστά υπέγγυα τα καλλίτερα κτήματα, εκ των οποίων έκαστον είχε κατ’ αυτόν εκτιμητήν, δεκαπλασίαν αξίαν του ποσού του δανειζομένου... Πλην φευ! αυτός δεν ήτο μόνος καϋμός του...
Ο Φραγκούλης Φραγκούλας δεν εφόρει πλέον το ωραίον του μαύρον φέσι, το τουνεζιάνικον· έφερεν οικιακόν μαύρον σκούφον επί της κεφαλής. Αλλ’ ευρίσκετο σήμερον εις την εξοχήν. Εάν τον συνηντώμεν την προτεραίαν εις την αγοράν, κάτω εις την πολίχνην, θα εβλέπομεν ότι είχε βάψει μαύρον το φέσι του... Είχε πρόσφατον πένθος.

-Α! Τώχασα το καϋμένο μ’, το ευάγωγο, τόχασα!...
Ο γέρο-Φραγκούλης εστέναζε, και είχε δίκαιον να στενάξη. Το καλλίτερον κοράσιόν του, το τρίτον, το μικρότερον, δεκατετραετές μόλις την ηλικίαν –το

οποίον είχε γεννηθή κατά τι διάλειμμα έρωτος, μεταξύ δύο χωρισμών- του είχεν αποθάνει προ ολίγων μηνών...
Και αυτός ήλθεν εις την Παναγίαν διά να κλαύση και να πη τον πόνο του. Ήτον κτήμα του ο ναΐσκος της Παναγίας της Πρέκλας. Το εκκλησίδιον ήτο ευπρεπέστατον, ωραία στολισμένον, και είχε καλάς εικόνας –και μάλιστα την φερώνυμον, την γλυκείαν Παναγίαν την Πρέκλαν- σκαλιστόν χρυσωμένον τέμπλον, πολυέλαιον και μανουάλια ορειχάλκινα, κανδήλια αργυρά. Έφερε πάντοτε ο ιδιοκτήτης μαζί του την βαρείαν υπερμεγέθη κλείδα της δρυίνης θύρας της στερεάς, και δεν έλειπε συχνά να επισκέπτεται την Παναγίαν του. Ιερόσυλος ευτυχώς κανείς ακόμη δεν είχε αναφανεί εις τα μέρη αυτά.
Ήτον παραμονή της εορτής, ότε θα ετελείτο πανήγυρις εις τον ναΐσκον, τιμώμενον επ' ονόματι της Κοιμήσεως. Θα ήρχοντο από τον τόπον πολλαί οικογένειαι και άτομα, δωδεκάδες τινές προσκυνητών και πανηγυριστών και ο Παππανικόλας ο συμπέθερός του. Εις τον Παππανικόλαν έδιδεν ο Φραγκούλας διά τον κόπον του εν τάλληρον, περιπλέον δε εισέπραττεν ο παππάς διά λογαριασμόν του τας δεκάρας, όσας έδιδον αι γυναίκες «διά να γράψουν τα ονόματα» ή τα «ψυχοχάρτια». Όλα τ' άλλα, προσφοράς, αρτοκλασίαν, πώλησιν κηρίων κ.τ.λ. τα εισέπραττεν ο Φραγκούλης ως εισόδημα ιδικόν του...
Και τώρα τους επερίμενε να έλθουν πάλιν... και ανελογίζετο πώς, άλλοτε, όταν ήτο νέος ακόμη, μετά τον πρώτον χωρισμόν από τη γυναίκα του, η πανήγυρις αύτη της Παναγίας της Κοιμήσεως έγινεν αφορμή διά να επέλθη συνδιαλλαγή μετά της γυναικός του. Κατόπιν της συνδιαλλαγής εκείνης εγεννήθη ο τρίτος υιός, και το Κουμπώ, το θυγάτριον το οποίον εθρήνει τώρα ο γερο-Φραγκούλας.
-Τόχασα, το καημένο μου, το ευάγωγο, τόχασα!...
Ω, δεν ελυπείτο τώρα τόσον πολύ τον από της γυναικός του χωρισμόν –την οποίαν άλλως τρυφερώς ηγάπα- όσον εθρήνει την σκληράν απώλειαν εκείνην της κορασίδος, την οποίαν εις τον άλλον κόσμον ήλπιζε μόνον να επανεύρη... Και κατενύσσετο πολύ η καρδία του και εθλίβετο... Και ανελογίσθη ότι το πάλαι εδώ οι χριστιανοί, όσοι ήσαν ως αυτός τεθλιμμένοι, εις τον ναΐσκον αυτόν της Παναγίας της Πρέκλας ήρχοντο τας ημέρας αυτάς, να εύρωσι διά της εγκρατείας και της προσευχής και του ιερού άσματος αναψυχήν και παραμυθίαν... Τον παλαιόν καιρόν, προ του Εικοσιένα, όταν το σήμερον έρημον και κατηρειπωμένον χωρίον εκατοικείτο ακόμη, όλοι οι κάτοικοι, και των δύο ενοριών, ήρχοντο εις τον ναόν της Πρέκλας, όστις ήτο απλούν παρεκκλήσιον, ν' ακούσωσι τας ψαλλομένας Παρακλήσεις καθ' όλον τον Δεκαπενταύγουστον...
Άφησεν εις την άκρην το τσιμπούκι, το οποίον είχε σβύσει ήδη ανεπαισθήτως, εν μέσω της αλλοφροσύνης των ρεμβασμών του καπνιστού, και ακουσίως ήρχισε να υποψάλλη.
Έλεγε τον Μέγαν Παρακλητικόν Κανόνα , τον εις την Παναγίαν, όπου

διεκτραγωδούνται τα παθήματα και τα βάσανα μιας ψυχής και την σειράν όλην των κατανυκτικών ύμνων, όπου εις βασιλεύς Έλλην, διωγμένος, πολεμημένος, στενοχωρημένος, από Λατίνους και Άραβας και τους ιδικούς του, διεκτραγωδεί προς την Παναγίαν τους ιδίους πόνους του, και τους διωγμούς, όσους υπέφερεν από τα στίφη των βαρβάρων, τα οποία ονομάζει «νέφη».
Είτα, κατά μικρόν, αφού είπεν όσα τροπάρια ενθυμείτο από στήθους,ύψωσεν ακουσίως την φωνήν, και ήρχισε να μέλπη το αθάνατον εκείνο:
«Απόστολοι εκ περάτων, συναθροισθέντες ενθάδε
Γεθσημανή τω χωρίω κηδεύσατέ μου το σώμα,
Και Συ, Υιέ και Θεέ μου, παράλαβέ μου το πνεύμα»,

...Και είτα προσέτι, παρεκάλει διά του άσματος την Παναγίαν, να είναι μεσίτρια προς τον Θεόν, «μη μου ελέγξη τας πράξεις ενώπιον των Αγγέλων...». Ω, αυτό είχε την δύναμιν και το προνόμιον να κάμνη πολλά ζεύγη οφθαλμών να κλαίωσι τον παλαιόν καιρόν, όταν οι άνθρωποι έκλαιον ακόμη εκούσια δάκρυα εκ συναισθήσεως...
Ο γέρο-Φραγκούλας επίστευε και έκλαιεν... Ω, ναι, ήτον άνθρωπος ασθενής· ηγάπα και ημάρτανε και μετενόει... Ηγάπα την θρησκείαν, ηγάπα την σύζυγον και τα τέκνα του, επόθει ακόμη τον συζυγικόν βίον, επόθει και τον βίον τον μοναχικόν. Τον καιρόν εκείνον είχε αγαπήσει εξ όλης καρδίας την Σινιωρίτσα του... και την ηγάπα ακόμη. Αλλ' όσον τρυφερός ήτον εις τον έρωτα, τόσον ευεπίφορος εις το πείσμα, και τόσον γοργός εις την οργήν. Ω, ατέλειαι των ανθρώπων!
Τώρα εις τους τελευταίους χρόνους, είχε γνωρίσει ακόμη και την οικονομικήν στενοχωρίαν, το παράπονον της ξεπεσμένης αρχοντιάς, τας πιέσεις και τας απειλάς των τοκογλύφων. «Το διάφορο κεφάλι! το διάφορο κεφάλι! ». Επί τέσσαρας ενιαυτούς ήτον αφορία, αι ελαίαι δεν εκαρποφόρησαν· ο καρπός είχε προσβληθή από άγνωστον ασθένειαν, διά τας αμαρτίας των ιδιοκτητών. Είχαν κιτρινίσει και μαυρίσει αι ελαίαι, και ήσαν γεμάται από βούλες και είχαν πέσει άκαιρα. Τόσα «υποστατικά», τόσα «μούλκια», τόσο «βιος», αγύριστα κτήματα, σχεδόν τσιφλίκια, ηπειλούντο να περιέλθωσιν εις χείρας των τοκογλύφων. Εγέννα ή όχι η γη, εκαρποφόρουν ή όχι τα δένδρα, ο τόκος δεν έπαυε. Τα κεφάλαια «έτικτον». Έπαυσε να τίκτη η γόνιμος (όπως λέγει ο Άγιος Βασίλειος), αφού τα άγονα ήρχισαν κι εξηκολούθουν να τίκτουν...
Ανελογίζετο αυτά, κι έκλαιεν η ψυχή του. Δεν ήλπιζε πλέον, ούτε ηύχετο σχεδόν, να ήρχετο η Σινιωρίτσα αύριον εις την πανήγυριν, όπως ήρχετο τακτικά κάθε χρόνον άλλοτε, όταν ήσαν «μονιασμένοι», -όπως είχεν έλθει και άπαξ, εις καιρόν οπού ευρίσκοντο χωρισμένοι προ δεκαπέντε ετών... Τώρα μόνον η ψυχή της Κούμπως, της αθώας μικράς παρθένου, είθε να παρίστατο αοράτως εις την πανήγυριν αγαλλομένη.
Ω! άλλοτε, προ δεκαπέντε ετών, πριν γεννηθή ακόμη η Κούμπω ναι, η Παναγία είχε

δωρήσει το αβρόν εκείνο άνθος εις τον Φραγκούλην και την Σινιώραν, και η Παναγία πάλιν το είχε δρέψει και το είχεν αναλάβει πλησίον της. πριν μολυνθή εκ της επαφής των ματαίων του κόσμου. Τον καιρόν εκείνον, είχε συμβή ο πρώτος χωρισμός, το πρώτον πείσμα, το πρώτον κάκιωμα μεταξύ των συζύγων. και ο Φραγκούλης, θυμώδης, οξύχολος, δριμύς, είχεν αναβή όπως τώρα, από την πολίχνην την κατοικημένην εις το παλαιόν χωρίον το έρημον, του οποίου εσώζοντο τότε ακόμη ολίγισται οικίαι και δεν ήτο ερείπιον όλον, όπως σήμερον. Και καθώς τώρα, είχεν έλθει δύο ή τρεις ημέρας προ της εορτής εις το παρεκκλήσιον της Πρέκλας, εκάθητο δε εις τα πρόθυρα του ναΐσκου κι εκάπνιζε το μακρόν τσιμπούκι με το ηλέκτρινον επιστόμιον. Πλην τότε το φέσι του ήτο κατακόκκινον, και τώρα εφόρει μαύρον σκούφον... Και τότε ο Φραγκούλης ήτο σαράντα χρόνων και τώρα ήτο πενηνταπέντε. Τότε έτρεφε πείσμα και χολήν, αλλ' είχε πολύ περισσότερον και βαθύτερον συζυγικόν έρωτα, και μόνον νύξιν ήθελεν· ήτον έτοιμος να συγχωρήση και ν' αγαπήση... Αλλά τώρα δεν είχε πλέον ούτε πείσμα σχεδόν ούτε οργήν, ηγάπα την Σινιώραν, την επόνει, αλλ' έκλαιε πολύ περισσότερον διά το θυγάτριόν του, το Κουμπώ, «το καϋμένο το ευάγωγο!».
Εκείνην την φοράν, ο παππά-Νικόλας, άμα έφθασε την παραμονήν, ακολουθούμενος από πλήθος προσκυνητών διά την πανήγυριν, εστάθη πλησίον της θύρας του ναού, παρά την γωνίαν, και του είπε μυστηριωδώς:
-Θάχης μουσαφιρλίκια, θαρρώ.
-Τι τρέχει, παππά; ηρώτησε μειδιών ο Φραγκούλης, όστις εμάντευσε πάραυτα.
-Θα σου έλθει τ' ασκέρι... Κύτταξε, Φραγκούλη, φρόνιμα, χωρίς πείσματα...
Ο παπάς, ασκέρι λέγων, εννοούσε προφανώς την οικογένειαν του Φραγκούλη· αλλά τάχα μόνον τα παιδία, τα δύο μεγαλείτερα εκ των τεσσάρων; -καθόσον τα άλλα δύο τα μικρά, δεν θα ηδύναντο να κουβαληθούν εις διάστημα τριών ωρών οδοιπορίας χωρίς την μητέρα των. Ο Φραγκούλης ηθέλησε να βεβαιωθή.
-Θάρθη μαζί κι' η μάνα τους;
-Βέβαια... πιστεύω, είπεν ο παππάς.

Τω όντι, όταν εβράδυασε καλά και άρχισε να σκοτεινιάζη, η κυρά Σινιώρα ήλθε, μαζύ με την γραίαν μητέρα της και με τα τέσσερα παιδιά της, εν συνοδεία και άλλων προσκυνητριών, γειτονισσών ή συγγενών της. Από πολλών μηνών δεν είχεν ιδεί τον συζυγόν της, όστις είχε κατοικήσει χωριστά –εις ευτελές δωμάτιον, χάρις ταπεινώσεως, το οποίον ονόμαζε «το κελλί του», και έζη από μηνών ως καλόγηρος. Επλησίασε δειλή, κάτω νεύουσα· ο Φραγκούλης ίστατο εκεί παραπέρα από την θύραν της εκκλησίας, κ' έκαμνε πως έβλεπεν αλλού και πως επρόσεχεν είς τινα ομιλίαν περί αγροτικών υποθέσεων μεταξύ δύο ή τριών χωρικών.
Η Σινιώρα εισήλθεν εις τον Ναΐσκον, επροσκύνησεν, εκόλλησε κηρία και ησπάσθη τας εικόνας. Είτα μετά τινα ώραν εξήλθεν. Επλησίασε συνεσταλμένη κι εχαιρέτησε τον σύζυγόν της. Ούτος έτεινε προς αυτήν την χείρα και ησπάσθη φιλοστόργως τα

τέκνα του.
Ήδη ενύκτωνε και εψάλη ο Μικρός Εσπερινός. Ακολούθως μετά το λιτόν σαρακοστιανόν, το οποίον έφαγον καθ' ομάδας καθίσαντες οι διάφοροι προσκυνηταί εδώ κι' εκεί επί των χόρτων και των ερειπίων, ο Φραγκούλης ητοίμασεν ιδιοχείρως ξύλινον σήμαντρον πρόχειρον κατά μίμησιν εκείνων τα οποία συνηθίζονται εις τα μοναστήρια, και φέρων τρεις γύρους περί τον ναόν, το έκρουσε μόνος του, πρώτον εις τροχαϊκόν ρυθμόν: «τον Αδάμ, Αδάμ, Αδάμ!» είτα εις ιαμβικόν: «το τάλαντον, το τάλαντον!».
Ευθύς τότε τα δύο παιδία του Φραγκούλα και πέντε ή εξ άλλοι μικροί μοσχομάγκαι ανερριχήθησαν επάνω εις την στέγην του ναού, άνωθεν της θύρας, και ήρχισαν να βαρούν τρελλά, αλύπητα, αχόρταστα, τον μικρόν μισορραγισμένον κώδωνα, τον κρεμάμενον από δύο διχαλών ξύλων, εκεί επάνω. Ύστερον από πολλάς φωνάς, μαλώματα και επιπλήξεις του Φραγκούλα, του μπάρμπα-Δημητρού, του ψάλτου και του Παναγιώτου της Αντωνίτσας (ενός καλού χωρικού, όστις δεν εκουράζετο να τρέχη εις όλα τα εξωκκλήσια και να κάμνη «κουμάντο», έως ου επί τέλους η Δημαρχία ηναγκάσθη να τον αναγνωρίση ως ισόβιον επίτροπον όλων των εξοχικών ναών), τα παιδία μόλις έπαυσαν οψέποτε να κρούουν τον κώδωνα, κι εξεκόλλησαν τέλος από την στέγην του ναΐσκου. Ο παππά-Νικόλας έβαλεν ευλογητόν, και ήρχισεν η Ακολουθία της Αγρυπνίας.
Ο Φραγκούλης ήτο τόσον ευδιάθετος εκείνην την εσπέραν, ώστε από του «Ελέησόν με ο Θεός», της αρχής του Αποδείπνου μέχρι του «Είη το όνομα», εις το τέλος της λειτουργίας, όπου η παννυχίς διήρκεσεν οκτώ ώρας άνευ διαλείμματος –όλα τα έψαλλε και τα απήγγειλε μόνος του, από του δεξιού χορού, μόλις επιτρέπων εις τον κυρ – Δημητρόν τον κάτοχον του αριστερού χορού να λέγει κι αυτός από κανένα τροπαράκι, διά να ξενυστάξη. Έψαλε το «Θεαρχίω νεύματι» και εις τους οκτώ ήχους μοναχός του, προφάσει ότι ο κυρ – Δημητρός, «δεν εύρισκεν εύκολα τον ήχον». Εις το τέλος του Εσπερινού, μοναχός του εδιάβασε το Συναξάρι, και, χωρίς να πάρη ανασασμόν, μοναχός του πάλιν άρχισε τον εξάψαλμον. Έψαλε Καθίσματα, Πολυελέους, Αναβαθμούς και Προκείμενα, είτα όλον το «Πεποικιλμένη» έως το «Συνέστειλε χορός», και όλον το «Ανοίξω το στόμα μου», έως το «Δέχου παρ' ημών». Είτα έψαλε Αίνους, Δοξολογίαν, εδιάβασεν Ώρας και Μετάληψιν, προς χάριν όλων των ητοιμασμένων διά την θείαν Κοινωνίαν, και εις την λειτουργίαν πάλιν όλα, Τυπικά, Μακαρισμούς, Τρισάγιον, το Χερουβικόν, το «Αι γενεαί πάσαι», το Κοθινωνικόν κτλ. κτλ.
Όλα αυτά τα ενθυμείτο ακόμη, ως να ήταν χθες, ο γερο-Φραγκούλας, και είχον παρέλθει δεκαπέντε έτη έκτοτε. Ακόμη και μικρά τινα φαιδρά επεισόδια, τα οποία συνέβησαν εις την Λιτήν, μικρόν προ του μεσονυκτίου, κατά την έξοδον της ιεράς εικόνος εις την ύπαιθρον. Επειδή αι γυναίκες είχον κολλήσει πολλά και χονδρά; κηρία, τα πλείστα έργα αυτών των ιδίων χειρομάλακτα, τα δε κηρία συμπλεκόμενα

εις δέσμας και περικοκλάδας από τον Παναγιώτην της Αντωνίτσας, τον πρόθυμον εις την υπηρεσίαν της ιεράς πανηγύρεως, είχον λαμπαδιάσει, εις μίαν στιγμήν ολίγον έλειψε να πάρη φωτιά το φελόνι του παππά, είτα και το γένειόν του. Τότε ο Παναγιώτης της Αντωνίτσας, μη ευρίσκων άλλο προχειρότερον μέσον, ήρπαζε τας ογκώδεις δέσμας των φλεγόντων κηρίων, τας έφερε κάτω εις το έδαφος κι επάτει δυνατά με τα τσαρούχια του, διά να τα σβύση. Αι γυναίκες δυσφορούσαι εγόγγυζον να μη πατή τα κηρία, γιατί είναι κρίμα.

Τότε εις των παρεστώτων υιός πλουσίου του τόπου, από εκείνους οίτινες είς το ύστερον κατέστησαν δανεισταί του Φραγκούλα –και όστις ελέγετο ότι εις τας εκλογάς εμελέτα να βάλη κάλπην ως υποψήφιος δήμαρχος-, ηκούσθη να λέγη ότι πρέπει να μάθουν να κάμνουν «οικονομία, οικονομία στα κηρία!... η νύχτα μεγαλώνει... ισημερία τώρα κοντεύει... έχει νύκτα...»

Αλλ’ αι γυναίκες, ενώ ήξευραν καλλίτερα από εκείνον όλας τας οικονομίας του κόσμου, δεν εννοούσαν τι θα πη «οικονομία στα κηρία», αφού άπαξ είναι αγορασμένα και πληρωμένα και είναι μελετημένα και ταμένα εξ άπαντος να καούν διά την χάριν της Παναγίας. Μία απ’αυτάς, γερόντισσα, ανεπόλησε κάτι τι δι’ εν θαύμα, το οποίον είχεν ακούσει από το συναξάρι του Αγίου Δημητρίου, όπου ο Άγιος, εις την Σαλονίκην, επέπληξεν αυστηρώς τον νεωκόρον, έχοντα την μανίαν να σβύνη μισοκαμμένα τα κηρία –και η γερόντισσα ήρχισε να το διηγήται χθαμαλή τη φωνή εις την πλησίον της: «Αδελφέ Ονήσιμε, άφες να καούν τα κηρία όσα προσφέρουν οι Χριστιανοί και μη αμαρτάνης...»

Την ίδίαν ώραν συνέβη και τούτο. Ενώ ο παππάς απήγγελε τας μακράς αιτήσεις της Λιτής, επισυνάπτων και τα ονόματα όλα ζωντανά και πεθαμένα, όσα του είχον υπαγορεύσει αφ’ εσπέρας αι ευλαβείς προσκυνήτριαι, ο Φραγκούλης έψαλλε μεγαλοφώνως το τριπλούν «Κύριε Ελέησον» με την χονδρήν φωνήν του, και με όλον το πάθος της ψαλτικής του. Τότε ο μπάρμπα-Δημητρός, όστις εφαίνετο να είχε πειραχθή ολίγον, ίσως διότι ο Φραγκούλας εν τη ψαλτομανία του δεν επέτρεπε να πη κ’ εκείνος ένα τροπαράκι σωστό (διότι, άμα ήρχιζεν ο Δημητρός το δικό του, ο Φραγκούλας με την γερήν κεφαλικήν φωνήν του, εκθύμως συνέψαλλε, του ήρπαζε την πρωτοφωνίαν, και υπέτασσε κι εκάλυπτε την ασθενή και τερετίζουσαν φωνήν εκείνου) έλαβε το θάρρος να κάμη παρατήρησιν.

– Πειο σιγά, πιο ταπεινά, κυρ-Φραγκούλη· σιγανώτερα να λες το Κύριε ελέησον, γιατί δεν ακούονται τα ονόματα, και θέλουν αι γυναίκες να τ’ ακούνε.

Είχε κάπως δίκαιον, διότι πράγματι αι γυναίκες απήτουν να λέγωνται εκφώνως τα ονόματα, όσα είχαν ειπεί εις τον παπάν να γράψη. Εννοούσαν να τ’ ακούη κι ο Θεός, κι η Παναγία, κι όλος ο κόσμος. Η καθεμία ήθελε ν’ ακούση «τα δικά της τα ονόματα», και να τ’ αναγνωρίση, καθώς απηγγέλοντο αραδιαστά. Άλλως θα είχαν παράπονα κατά του παππά, κι’ ο παπάς αν ήθελε να φάγη κι άλλοτε, εις το μέλλον, προσφορές, ώφειλε να τα έχη καλά με τις ενορίτισσες.

Τότε η Αργυρή, η πρωτότοκος του Φραγκούλα, ούσα τότε δωδεκαέτις, πονηρά, θυμόσοφος κορασίς, καθώς έστεκε πλησίον εις τον πατέρα της, εψήλωσεν ολίγον διά να φθάση εις το ους του, και του λέγει κρυφά:
– Πατέρα, άφησε και τον μπαρμπα – Δημητρό να ψάλλη «Κύριε ελέησον!».
Τούτο ήτο ως έμπνευσις και βοήθημα διά τον Φραγκούλην. Επειδή ούτος δεν ήθελε φανερά να υπακούση εις την σχεδόν αυθάδη παραίνεσιν του Δημητρού, και πάλιν δεν ήθελε να δείξη ότι εθύμωσεν, εστράφη προς τον καλόν γέροντα και του λέγει:
– Πε, Δημητρό, σαράντα φορές το «Κύριε ελέησον».
Τότε ο μπάρμπα-Δημητρός, όστις αν και είχε γηράσει, δεν είχε μάθει ακόμη καλά τα τυπικά, και δεν ήξευρεν ακριβώς πότε κατά την Λιτήν το «Κύριε ελέησον» λέγεται τρις και πότε τεσσαρακοντάκις, ήρχισε πράγματι να το ψάλλη σαράντα φορές, ώστε ο παππάς εβιάσθη ν’ απαγγείλη ραγδαίως και αθρόα τα τελευταία ονόματα, και διά να είναι σύμφωνος με τον ψάλτην, ήρχισε προ της ώρας να λέγη: «… υπέρ του διαφυλαχθήναι, από λιμού, λοιμού, σεισμού, καταποντισμού, πυρός, μαχαίρας» και τα εξής.

Τέλος μετά την λειτουργίαν ο παπάς, ο Φραγκούλας και η οικογένειά του και ολίγοι φίλοι εκάθισαν κ’ έφαγαν ομού και ηυφράνθησαν, και την εσπέραν ο Φραγκούλας επανήρχετο ειρηνικώς και με αγάπην, μετά της συζύγου και των τέκνων του υπό την οικιακήν στέγην.
Πριν παρέλθη έτος εγεννήθη η Κούμπω. Η κόρη αύτη, πλάσμα χαριτωμένον και συμπαθές, ανετρέφετο και ηλικιούτο, εγένετο το χάρμα και η παρηγορία του πατρός της. Δεν είχε μόνον νοημοσύνην πρώιμον, αλλά κάτι άλλο παράδοξον γνώρισμα, οιονεί χαρακτήρα φρονίμου γυναικός εις ηλικίαν παιδίσκης. Ύστερον, μετά χρόνους, όταν επήλθεν ο δεύτερος χωρισμός, η Κούμπω, οκταέτις τότε, έτρεχε πλησίον του πατρός της, εις το «κελλί του», όπου κατώκει εις την ανωφερή εσχατιάν της πολίχνης, και την εγέμιζε περιποιήσεις και τρυφερότητας.
Αυτή μόνον εδέχετο προθύμως τους πατρικούς χαλινούς, ενώ τα άλλα τέκνα δεν ήρχοντο ποτέ πλησίον του πατρός των, και διά τούτο εκείνος την ωνόμαζε «το ευάγωγο». Καθημερινώς έτρεχε να τον εύρη, και δεν έπαυε να τον παρακαλή.
– Έλα, πατέρα, στο σπίτι· μη μας αφήσης, λεγ’ η μητέρα, ζωνταρφανά.
Μίαν των ημερών έτρεξε δρομαία, φαιδρά, και πνευστιώσα του είπε:
– Τάμαθες, πατέρα; … Θα παντρέψουμε τ’ Αργυρώ μας … Έλα στο σπίτι, γιατί δεν είναι πρέπον, λέγει η μητέρα, να είσθε χωρισμένοι εσείς, που θα παντρευτή τ’ Αργυρώ μας … για να μην κακιώση ο γαμπρος! …
Τω όντι ο Φραγκούλας επείσθη κι εφιλιώθη με την σύζυγόν του. Ηρραβώνισαν την Αργυρώ, είτα μετ’ ολίγους μήνας την εστεφάνωσαν … Είτα πάλιν επήλθε τρίτος χωρισμός μεταξύ του παλαιού ανδρογύνου και μ’ ένα γεροντόπαιδον μαζί, το οποίον ήλθεν εις τον κόσμον σχεδόν συγχρόνως με τον γάμο της πρωτοτόκου.
Τότε η Κούμπω, ήτις είχε γίνει δεκατριών ετών, δεν έπαυε να τρέχη πλησίον του

πατρός της, και να τον παρακινή ν’ αγαπήση με την μητέρα.
Μίαν ημέραν θλιβερά του είπεν:
– Δεν θα μπορώ πλέον νάρχωμαι, ούτε στο κελλί σου, πατέρα … Είναι κάτι κακές γυναίκες εκεί στον μαχαλά στο δρόμο που περνώ, και τις άκουσα που λέγανε καθώς περνούσα: Να, το κορίτσι της Φραγκούλαινας, που την έχει απαρατήσει ο άνδρας της…». Δεν το βαστώ πλέον, πατέρα…
Τω όντι, παρήλθον τρεις ημέραι, και η Κούμπω δεν εφάνη εις το κελλί του πατρός της. Την τετάρτην ημέραν ήλθε πολύ ωχρά και μαραμένη· εφαίνετο να πάσχη.
-Τι έχεις κορίτσι μου; της είπεν ο πατήρ της.
-Αν δεν έλθης, πατέρα, του απήντησεν αποτόμως αίφνης, με παράπονον και με πνιγμένα δάκρυα, να ξεύρης, θα πεθάνω απ’ τον καημό μου!
-Έρχομαι, κορίτσι μου, είπεν ο Φραγκούλης.

Τω όντι,, την άλλην ημέραν επήγεν εις την οικίαν. Αλλ’ η νεαρά κόρη έπεσε πράγματι ασθενής και είχεν δεινόν πυρετόν. Όταν ο πατέρας ήλθεν παρά την κλίνην της και της ανήγγειλεν ότι έκαμε αγάπην με την μητέρα της διά να χαρή, ήτο αργά πλέον. Η τρυφερή παιδίσκη εμαράνθη εξ αγνώστου νόσου, και ούτε φάρμακον ούτε νοσηλεία ίσχυσε να την ανακαλέση εις τον πρόσκαιρον κόσμον. Εκοιμήθη χωρίς αγωνίαν και πόνον, εξέπνευσεν ως πουλί, με τη λαλιάν εις το στόμα.
-Πατέρα! Πατέρα! στην Παναγία να κάμετε μια λειτουργία … με την μητέρα μαζύ!…
Είπε και απέθανε!
Ο Φραγκούλης έκλαυσεν απαρηγόρητα· έκλαυσεν αχόρταστα ομού με την σύζυγόν του … Κατόπιν απεσύρθη, κ’ εξηκολούθησε να κλαίη μόνος του εις την ερημίαν …
Ο τελευταίος ούτος χωρισμός ήτο μάλλον φιλικός και με την συναίνεσιν της Σινιώρας, ήτις έβλεπεν ότι ο γέρων σύζυγός της επεθύμει μάλλον να γίνη μοναχός. Ο Φραγκούλης ενθυμείτο μίαν τελευταίαν σύστασιν της Κούμπως: «με την μητέρα μαζί!». Μόνον εν παροδικόν πείσμα του είχεν έλθει. Του εφάνη ότι αι ίδιαι αδελφαί της, η ύπανδρος, και η άλλη η δευτερότοκος, δεν την ελυπήθησαν όσον έπρεπε, δεν την επένθησαν, όσον της ήξιζε, την ατυχή μικράν, την Κούμπω. Έκτοτε εξηκολούθει να ζη ολομόναχος πάλιν, τώρα «επί γήρατος ουδώ». Και ενθυμείτο τον στίχον του Ψαλτηρίου: «Μη απώση με εις καιρόν γήρως … και έως γήρως και πρεσβείου, μη εγκαταλίπης με».
Και την ημέραν αυτήν, την παραμονήν της Κοιμήσεως πάλιν, τον ευρίσκομεν να κάθηται εις το προαύλιον του ναΐσκου, και να καπνίζη μελαγχολικώς το τσιμπούκι του, με τον ηλέκτρινον μαμόν… αναλογιζόμενος τόσα άλλα και τους οχληρούς δανειστάς του, οι οποίοι του είχαν πάρει εν τω μεταξύ το καλλίτερον κτήμα –ένα ολόκληρον βουνόν, ελαιώνα, άμπελον, αγρόν με οπωροφόρα δένδρα, με βρύσιν, με ρέμα, με νερόμυλον –και να εκχύνη τα παράπονά του εις θρηνώδεις μελωδίας προς

την Παναγίαν.«Εκύκλωσαν αι του βίου μου ζάλαι, ώσπερ μέλισσαι, κηρίον, Παρθένε...»
Και επόθει ολοψύχως τον μοναχικόν βίον, ολίγον αργά, και επεκαλείτο μεγάλη τη φωνή τον «Γλυκασμόν των Αγγέλων, των θλιβομένων την χαράν», όπως έλθη εις αυτόν βοηθός και σώτειρα:

«Αντιλαβού μου και ρύσαι
των αιωνίων βασάνων...»